

NEPOD MÍNĚNÝ

ZÁKLADNÍ PŘÍJEM

Ekumenická
akademie

**NEPOD
MÍNĚNÝ**

**ZÁKLADNÍ
PŘÍJEM**

Obsah

Úvod	3
Marek Hrubec	
Nepodmíněný základní příjem	4
Marek Hrubec	
Nejčastěji kladené otázky	7
Odpovědi Iniciativy evropských občanů za podmíněný základní příjem	
Diskuse o podmíněném základním příjmu	9
Marek Hrubec, Martin Brabec	
Nepodmíněný základní příjem ocení práci těch, kteří pečují	17
Zuzana Uhde	
Evropská občanská iniciativa	21
Bohumír Molnár	
Je základní příjem smysluplný jako celosvětový projekt?	25
Philippe Van Parijs	
Informace o autorech	31

Úvod

Marek Hrubec

Myšlenka nepodmíněného základního příjmu je významnou ideou, jejíž zavedení do praxe by mohlo pozitivně změnit život mnoha lidem. Není proto divu, že vyvolává velké diskuse, a to nejen mezi jejími zastánci a odpůrci, ale také mezi jednotlivými zastánci. Zastánci si totiž chtějí ujasnit klady a důležitost základního příjmu pro mnoho skupin osob. Této diskusi přispívá také tato publikace, jejímž cílem je zprostředkovat inspirativní debatu o nepodmíněném základním příjmu českému čtenáři.

Prvním zde otištěným textem je článek *Nepodmíněný základní příjem*, který otevírá a přibližuje téma nepodmíněného základního příjmu a objasňuje jeho místo v současné kampani Iniciativy evropských občanů (www.vseobecnyzakladniprijem.cz, www.basicincome2013.eu/ubi/cs). Poté následují *Nejčastější otázky*, které jsou obvyklým předmětem rozhovorů v současné kampani. Předkládáme zde odpovědi, které byly vypracovány jako společné mezinárodní stanovisko „Iniciativy evropských občanů za nepodmíněný základní příjem“. Pro čtenáře, kteří mají o téma větší zájem, je připravena *Diskuse o nepodmíněném základním příjmu*, které nejčastěji kladené otázky rozvíjí z různých hledisek a pokouší se vyrovnat s různými námitkami proti základnímu příjmu.

Následující článek *Nepodmíněný základní příjem ocení práci těch, kteří pečují se* věnuje tématu základního příjmu z hlediska pečujících osob, z nichž většinu tvoří ženy. Základní příjem je zde tedy objasněn jako dávka, která pomáhá zlepšit především nelehké postavení žen. Text *Evropská občanská iniciativa* potom z hlediska práva objasňuje, jak je tato iniciativa za nepodmíněný základní příjem v České republice a Evropské unii právně zakotvena a v jakém právním prostoru se pohybuje. Poslední text *Je základní příjem smysluplný jako celosvětový projekt?* překračuje rámec národního státu i Evropské unie a ukazuje možnosti uplatnění nepodmíněného základního příjmu v globálním měřítku.

Doufáme, že tato brožura pomůže záměrům „Iniciativy evropských občanů za nepodmíněný základní příjem“ především tím, že usnadní českému čtenáři orientaci v názorech o základním příjmu, ukáže mu jeho klady i problémy a pomůže mu v jeho rozhodování ve věci zavedení základního příjmu v České republice, v Evropské unii i jinde ve světě. Publikace vychází jako součást aktivit Pražské školy alternativ, která při příležitosti kampaně Iniciativy pořádá v tomto semestru celou sérii konferencí, jež jsou věnovány jak různým stránkám nepodmíněného základního příjmu obecně, tak i kampani za jeho zavedení.

Nepodmíněný základní příjem

Marek Hrubec

Současná ekonomická krize v mnoha zemích ve vypjaté podobě ukazuje, že základní sociální potřeby lidí vyžadují nové nástroje, jak je zabezpečit. Sociální problémy měli lidé samozřejmě už dříve, ale krize tuto situaci vyhrtila pro občany nejen z nižší třídy, ale i z třídy střední. Základní příjem, na který by měli právo všichni občané a občanky, by byl velmi důležitým sociálním přístupem k těmto problémům v současné vypjaté době. Zároveň je ale odpovědí na dlouhodobější proměnu společnosti, která se vypořádává s nedostatkem placené práce.

Proč nepodmíněný základní příjem?

Co znamená všeobecný neboli nepodmíněný základní příjem v zemích, kde je již zaveden? Základním příjmem je myšlen příjem, který každý občan a každá občanka dostává od státu v pravidelných intervalech. Základní příjem platí všeobecně, tedy pro všechny občany a občanky daného státu a bez jakýchkoli dalších podmínek. Každý z nich má právo pobírat tento základní příjem. Přitom může mít další příjmy ze svého zaměstnání a další sociální a občanské dávky. Základní příjem tvoří materiální základ, který každému umožňuje založit dobře svůj život.

Zvykli jsme si již na mnohé civilizační vymoženosti, které dnes považujeme za samozřejmé. Například je z veřejných prostředků do značné míry hrazeno zdravotnictví nebo školství, dále se z nich platí vybudování chodníků, silnic nebo veřejného osvětlení. Je paradoxem, že v České republice a dalších zemích dosud není jako základní civilizační vymoženost zavedeno právo na nepodmíněný základní příjem. Přitom finanční základ pro život každého občana by měl patřit mezi hlavní práva občanů, neboť každý občan má v České republice ústavní právo na život, a navíc na důstojný život. Nepodmíněný základní příjem by mohl pomoci odstranit chudobu a nedůstojný život nezaměstnaných, špatně placených pracovníků, rodičů na mateřské a rodičovské, bezdomovců, lidí pracujících v organizacích občanské společnosti nebo tvůrčích osobností v oblasti kultury.

V současné době je nepodmíněný základní příjem zaveden například v jednom ze států USA, konkrétně na Aljašce, kde se financuje z daní firem těžících

nerostné suroviny, takže jej lze vnímat také jako ekologickou daň. Postupně se uplatňuje rovněž v Brazílii a v dalších zemích. Jakmile byl někde odsouhlasen, získal si tam takovou popularitu, že by bylo politickou sebevraždou jakéhokoli politika pokoušet se jej nyní zrušit.

Návrh na zavedení základního příjmu v současné celoevropské kampani počítá s určitou finanční částkou, která by měla stačit na důstojný život. Nyní ovšem nejde o to určit nějakou přesnější sumu, jde hlavně o to, aby se občané a politici s myšlenou základního příjmu nejprve seznámili, podpořili její zavedení a poté by bylo možné podle finančních možností zavést konkrétní výši základního příjmu. Bude záležet na občanech, jakou výši příjmu by si chtěli demokraticky odsouhlasit. A na nich bude záležet i to, z jakých zdrojů budou chtít základní příjem platit.

Iniciativa evropských občanů za nepodmíněný základní příjem

Iniciativa evropských občanů za nepodmíněný základní příjem usiluje o projednávání základního příjmu na evropské úrovni, v Evropské komisi a ve veřejném slyšení v Evropském parlamentu. Cílem je zavedení práva na základní příjem v zemích Evropské unie. Iniciativa v jedné zemi by mohla selhat. Když se ale občané spojují napříč celou Unií, vytvářejí veřejné diskuse a silný tlak na politickou reprezentaci a jejich snahy o prosazení práva na všeobecný základní příjem by mohly uspět. I kdyby nakonec nepodmíněný základní příjem zavedly pouze některé země EU, byl by to dobrý začátek a příklad a inspirace pro další země v následujícím období.

Iniciativa evropských občanů a občanelek je svým způsobem verzí zákonodárné iniciativy, která byla adresována Evropské komisi. V současné době (od 14. ledna 2013) organizátoři iniciativy sbírají podpisy na petiční archy v zemích EU, oslovují tedy 508 miliónů jejích obyvatel. Během jednoho roku jich je třeba celkem získat milión přinejmenším v sedmi zemích. V každé zemi je však třeba vybrat určitý minimální počet podpisů podle počtu obyvatel. V České republice je zapotřebí alespoň 16 500 podpisů. Jak je zřejmé, i kdyby se v ČR tohoto počtu nedosáhlo, nevadilo by to, pokud by se dostatečný počet podpisů podařilo zajistit alespoň v jiných sedmi zemích. V takovém případě by se základní příjem v Evropské komisi a v Evropském parlamentu stejně projednával. V následujícím období by se k jeho zavedení i tak mohla Česká republika připojit.

Právě proto je kampaň za základní příjem velmi důležitá. Může vytvořit dostatečné povědomí o základním příjmu mezi občany a politiky a podmínky pro jeho projednávání a zavedení v hned v nejbližším nebo v následujícím období.

Podobně tomu bylo s Tobinovou daní, která usiluje o zdanění finančních spekulací. Před finanční krizí byla Tobinova daň považována za radikální myšlenku,

ale finanční krize upozornila na potřebu zavést adekvátní omezení finančních spekulací. Po projednávání Tobinovy daně v Evropském parlamentu se ji nyní chystá zavést 11 zemí EU.

Diskuse a sběr podpisů v České republice a dalších zemích EU

Když jsem v roce 2007 vydal s kolegy o všeobecném základním příjmu knihu, doufal jsem, že by se mohla rozvinout diskuse o možnosti zavedení tohoto druhu příjmu. V té době se nám o základním příjmu podařilo nastartovat odborné diskuse, ale na veřejnosti o něm kolovaly spíše jen předsudky. Veřejná diskuse o všeobecném základním příjmu téměř žádná neexistovala a ti, kteří se o něm začínali vyjadřovat, zjevně skoro nic nevěděli.

Naproti tomu dnes prosazení nepodmíněného základního příjmu podporuje mnoho jednotlivců a organizací občanské společnosti a také jednotlivci a skupiny v různých politických stranách. Zavedení nepodmíněného základního příjmu podpořili v Závěrečné deklaraci také účastníci a účastnice z České republiky, Slovenska, Rakouska, Polska, Ukrajiny a dalších zemí na *Středo a východoevropském sociálním a ekologickém fóru*, které se nedávno konalo ve Vídni.

Je výborné, že se dnes vede veřejná debata nejen v České republice, ale i v celé EU. Navíc nejde pouze o diskusi, ale o snahu základní příjem skutečně prosadit jako občanské právo. Napříč Evropskou unií se již pořádají série seminářů a přednášek a sbírají se odpisy občanů. Petice s podpisovými archy se už šíří a občané svůj podpis k iniciativě mohou připojit také na webové stránce: www.basicincome2013.eu/ubi/cs.

Nejčastěji kladené otázky

Odpovědi Iniciativy evropských občanů za nepodmíněný základní příjem

Co je to nepodmíněný základní příjem (NZP)?

Každý občan by měl pobírat takový základní příjem, který by mu zajistil prostředky pro důstojný život. Kromě toho by mohl získávat další příjmy ze zaměstnání, podnikání, brigád a podobně. NZP tedy slouží jako materiální základ, který umožňuje svobodné rozhodování o vlastních aktivitách.

Jak lze NZP blíže popsat?

NZP je charakterizován pomocí následujících čtyř kritérií:

1. **Všeobecný:** V principu každý člověk, bez ohledu na věk, původ, místo bydliště či profesi bude mít nárok na získání této finanční dávky.
2. **Individuální:** Každý jedinec má právo na základní příjem. Tento příjem není limitován jeho rodinným stavem či počtem členů v domácnosti. Zároveň s ním je mu svěřena svoboda a zároveň zodpovědnost – každý se sám za sebe rozhodne, jak s prostředky naloží.
3. **Nepodmíněný:** Základní příjem je považován za lidské právo, které by nemělo záviset na žádných podmínkách.
4. **Dostatečně vysoký:** Částka by měla zajistit životní úroveň, která bude v souladu se sociálními, ekonomickými a kulturními standardy společnosti dané země. Měla by zabránit chudobě a zdůraznit důležitost práce, která dosud nebyla oceněna mzdou za odpracované hodiny. Občanům tak dává příležitost více se zaměřit například na rozvoj komunitního života či podporu rodiny. NZP by nepřímou podporou i větší zájem při rozhodování o celospolečenských otázkách.

Jaký je smysl Iniciativy evropských občanů za NZP?

Jde o posouzení vhodnosti či nevhodnosti zavedení NZP. Občané usilují o diskusi v jednotlivých zemích EU i o celoevropskou diskusi na půdě Evropského parlamentu. To je krátkodobým cílem Iniciativy.

Pokud Iniciativa získá dostatečný počet podpisů, bude se Unie touto otázkou zabývat; budou vypracovány studie o možnostech jeho zavedení či navržení různých funkčních modelů NZP v prostředí EU.

Celkovým cílem je prosadit nepodmíněný základní příjem, a garantovat tak všem občanům právo na uspokojení jejich materiálních potřeb, potřebných k vedení důstojného života a posílení jejich společenské účasti.

Jaká by měla být konkrétní výše základního příjmu?

NZP by měl být minimálně na úrovni hranice chudoby podle standardů EU, což odpovídá 60 procentům tzv. národního mediánu ekvivalizovaného čistého příjmu. V zemích, kde má většina obyvatel nízké příjmy, by mělo být na určení výše základního příjmu použito alternativní měřítko (např. spotřební koš), aby byl zajištěn důstojný život, materiální bezpečnost a plná účast občana ve společnosti.

Z čeho bude NZP financován?

Existuje mnoho možností, závislých na konkrétních podmínkách a politice států. Praktické zkušenosti s vyplácením základního příjmu mají například na Aljašce či v Grónsku, kde je financován z daní z těžby surovin. Podobné programy zavedla i Brazílie, kde jsou využívány finance, které dříve sloužily pro specifické finanční podpory. Dnes jsou tyto prostředky rovnoměrně rozdělovány mezi členy společnosti. Nezvýhodňují tak jen některé a každý má právo s nimi svobodně naložit. Zároveň je tato svoboda spojena se zodpovědností naložit se základním příjmem efektivně a s rozmyslem.

Iniciativa předem žádnou možnost nepreferuje, požaduje jen jejich vyhodnocení unijními orgány a demokratické nalezení optimálního řešení pro každý stát.

Kolik a do kdy musí být v ČR získáno podpisů?

V České republice musí být získáno minimálně 16 500 podpisů, a to do 14. 1. 2014.

Kde se dozvíte více o Iniciativě evropských občanů za NZP v češtině? Jak a kde lze iniciativu za NZP podepsat?

www.vseobecnyzakladniprijem.cz, www.basicincome2013.eu/ubi/cs

Diskuse o nepodmíněném základním příjmu

Marek Hrubec, Martin Brabec

Posledních deset let se v České republice i v zahraničí zabýváme zavedením nepodmíněného základního příjmu, diskutujeme o něm s aktivními lidmi v občanské společnosti, politické veřejnosti a sociálních vědách a na univerzitách o něm debatujeme se studujícími. Je zřejmé, že návrh na zavedení nepodmíněného základního příjmu vyvolal vlnu nejrůznějších reakcí. Rádi bychom se o ně podělili s dalšími občany, neboť je důležité poznat otázky a názory, které se často uvádějí ve jménu základního příjmu i proti němu. Opíráme se přitom nejen o naše vlastní poznatky, ale také o rozborů našich kolegů a kolegyně z různých oborů sociálních věd.¹

Stručně je možné říci, že v diskusích o nepodmíněném základním příjmu se občané nejvíce ptají na to, jaké výhody a nevýhody základní příjem obsahuje a co by přinesl jednotlivým skupinám osob (nezaměstnaným, málo placeným, lidem pracujícím v organizacích občanské společnosti, lidem pečujícím o děti a rodinné příbuzné, důchodcům, lidem pracujícím v kultuře atd.). Občané přitom vědí, že v různých zemích se budou moci lidé nakonec sami demokraticky rozhodnout pro různé pojetí základního příjmu, pro jeho různou výši a pro různé zdroje jeho financování. S pluralitou názorů se setkáváme již nyní v diskusích během současné celoevropské kampaně za základní příjem a jistě o nich uslyšíme daleko více v roce 2014, kdy by se měly vypracovat různé verze zavedení základního příjmu.

Nyní zde předkládáme shrnutí diskusí, které jsme vedli s mnoha lidmi.

Může zavedení nepodmíněného základního příjmu zvýšit svobodu občanů?

Ano. Svoboda je totiž založena nejen na právech a možnostech, ale také na prostředcích, jak jí dosáhnout. Proto jsou příjmy, které lidé dostávají, důležité. Z tohoto

¹ Rozvíjíme zde své rozborů, které jsme publikovali v knize: Philippe van Parijs, Marek Hrubec, Martin Brabec a kol., *Všobecný základní příjem: právo na lenost, nebo na přežití?* Praha, Filosofie 2007. Dále viz například texty belgického profesora filosofie a ekonomie Philippe Van Parijs: *Real Freedom for All*, Oxford, Oxford University Press 1995; též, *What's Wrong with a Free Lunch?* Ed. J. Rogers and J. Cohen. Boston, Beacon Press 2001; též, *Qu'est-ce qu'une société juste?* Paris, Le Seuil 1991; též, *Arguing for Basic Income*. Londres–New York, Verso 1992.

důvodu je pro zvýšení svobody lidí vhodné zavést nepodmíněný základní příjem. Lidé pak budou moci využít příležitosti, které by jinak využívat nemohli. Navíc, pokud má být zvýšena především svoboda těch, kteří mají v současné době nejmenší reálnou svobodu, měla by být výše základního příjmu na co nejvyšší udržitelné úrovni. Základní příjem tak představuje materiální předpoklad svobody.

Znamená to tedy, že by se zvýšila nejen svoboda, ale také rovnost občanů?

Zavedení všeobecného základního příjmu by zvýšilo rovnost občanů. Pokud by byl zaveden v dostatečné výši, všichni občané by skutečně mohli mít rovně naplněno jedno ze základních ústavních práv, právo na život a také právo na důstojný život, což bohužel zatím všichni lidé nemají, neboť například bezdomovci v zimě umírají venku mrazy a mnozí lidé žijí ve velmi nedůstojných podmínkách v chudobě.

Řeší zavedení základního příjmu nezaměstnanost?

Dosud většina politiků zkoušela problém nezaměstnanost řešit tím, že se snaží vytvářet nová pracovní místa, nebo tím, že sníží počet pracovních hodin v týdnu a tím práci přerozdělí mezi více lidí. Tato řešení se však nikdy zcela neosvědčila, protože mohou problém nezaměstnanosti vyřešit jen částečně. A to z toho důvodu, že vychází z nepochopení důvodů nezaměstnanosti. Nezaměstnanost v současné době totiž nelze považovat pouze za problém ekonomický, ale také za problém kulturní či společenský.²

Na začátku průmyslové éry si lidé přáli, aby stroje pracovaly za ně. Proto zaváděli mechanizaci a automatizaci. Výsledek se povedl, technologie do velké míry nahradila lidskou práci. Právě proto se však dnes potýkáme s velkou nezaměstnaností. Lidé by mohli být spokojeni, kdyby zisky z práce strojů byly rozděleny rovnoměrně mezi ně. Skutečnost je však jiná, neboť zisky jsou koncentrovány do rukou úzké ekonomické elity.

Protože není na ubývání práce zatím pohlíženo z kulturních či společenských hledisek, řada lidí si možnost narůstající svobody neuvědomuje a současnou situaci zatím vnímá negativně. Zavedení nepodmíněného základního příjmu by umožnilo ocenit skutečnost, že stroje pracují za nás, a proto už naší mechanické práce není tolik třeba. Přesněji řečeno, díky základnímu příjmu se můžeme věnovat jiné činnosti, která doposud nebyla placena. Jde především o činnost, kterou lidé budou provádět raději a v níž se mohou seberealizovat. Mohou se zaměřit na cennou práci v občan-

² Przeworski, A., The Feasibility of Universal Grants under Democratic Capitalism. *Theory and Society*, 13, 1986, No. 5.

ské společnosti, na tvořivou práci v kultuře, mohou trávit čas se svými dětmi, seniory a dalšími blízkými apod. Je zapotřebí změnit pocity bezvýchodnosti, které jsou spojeny s rostoucí nezaměstnaností, v kladné pocity narůstající svobody lidí a jejich osvobození od nepříjemné práce. Můžeme vstoupit do společnosti, v níž budeme moci více uplatnit svoji tvořivost a zaměřit se na solidární vztahy mezi lidmi.

Není základní příjem zaměřen proti těm, kteří tvrdě pracují, a neupřednostňuje naopak lenochy?

Ne, protože pracující budou mít pořád mnohem vyšší příjem, než ti se základním příjmem – budou kromě základního příjmu přeci dostávat i příjem za práci.

Pracující mohou požadovat vyšší příjem pouze tehdy, pokud neužívají více nedostatkových zdrojů společnosti, než činí rovný podíl. Jen v takovém případě by pracující neměli být více zdaňováni. Ale vzhledem k tomu, že jsou v ekonomickém systému moderních společností pracovní místa jedním z nejvýznamnějších nedostatkových zdrojů, je možné říci, že ti, kteří tyto zdroje obsadili, dostávají na jejich základě fakticky něco navíc než ostatní.³

Neměl by se ale tedy základní příjem vyplácet pouze těm, kteří jsou nedobrovolně nezaměstnaní?

To by byla diskriminace ostatních. Tím by se totiž upřednostňovala jen určitá představa o životě, a to představa těch lidí, jejichž zaměření se upíná k nedostatkovému kapitálu (v tomto případě k pracovnímu místu). Ti, kteří z jakýchkoliv důvodů svůj podíl na tomto kapitálu nemají (jsou tedy nezaměstnaní), a přenechávají tudíž jeho část jiným lidem, by však neměli být zbaveni svého spravedlivého podílu na něm. Obě skupiny – jak ti, kteří se na tomto kapitálu podílejí více, než činí jejich rovný podíl, tak i ti, kteří se na něm podílejí méně, než činí jejich rovný podíl – by měly mít možnost mít svůj podíl na nedostatkovém zdroji a uskutečňovat svoji představu o vlastním životě.

Jen tehdy, pokud někdo užívá zdroje s dostatečnou nabídkou, může legitimně uplatňovat nárok na celý jejich výnos. Pokud však užívá zdroje s nedostatečnou nabídkou, což je také případ pracovních míst, tento nárok uplatňovat nemůže. Nemůže si proto ani stěžovat na to, že se mezi ostatní osoby spravedlivě rozděluje hodnota nedostatkových zdrojů, které si nadměrně přivlastnil.

³ Van Parijs, P., *Real Freedom for All*, c.d., s. 108 a dále.

Zdá se být zřejmé, že zavedení základního příjmu přinese více svobody. Je ale s podivem, že se lidé bojí větší svobody? Jaký k němu mají vztah zaměstnanci a zaměstnavatelé?

Zaměstnavatelé se obávají, že pro ně bude obtížnější najímat pracovníky na horší nebo méně placenou práci.⁴ Po zavedení základního příjmu totiž budou mít pracovníci větší svobodu takovou špatnou nebo špatně placenou práci nepřijmout, nebo odejít ze zaměstnání, které jim nebude vyhovovat.

Zaměstnanci se přitom obávají, že garantovaný příjem by mohl vést zaměstnavatele ke snížení mezd, nebo politiky ke zvýšení daní. Potenciální příjemci se obávají, že výše jejich příjmu by mohla záviset na politických rozhodnutích a rozpočtových omezeních.

Mnozí zaměstnanci si ale již uvědomují výhody základního příjmu. Jeho zavedení by totiž mělo pozitivní význam ve změně mocenské rovnováhy v kapitalistické společnosti.⁵ V současném ekonomickém rámci kapitalismu by zavedení základního příjmu umožnilo větší přesun moci na stranu zaměstnanců.

Lidé by se mohli věnovat ne-zbožní formě práce – především péči o děti, seniory, handicapované, umění, politice a rozmanitým službám v rámci jednotlivých společenství. Jak víme z praxe, lidé by tyto aktivity nezřídka rádi vykonávali i za relativně nízkou mzdu. Základní příjem by jim umožnil tyto aktivity vykonávat.

Zaměstnancům, kteří mají uzavřenou běžnou zaměstnaneckou smlouvu, by základní příjem usnadnil odchod ze špatně placených zaměstnání, o která není příliš zájem. Zavedení základního příjmu by tak vedlo zaměstnavatele ke zvyšování mezd a zlepšování pracovních podmínek, a to především u nekvalifikované práce, kde jsou mzdy nejnížší a pracovní podmínky nejhorší. Jednalo by se o požadovanou humanizaci práce.

Je tedy možné nepodmíněný základní příjem chápat také jako ocenění práce osob, které pečují o děti, nemocné nebo seniory?

Ano, základní příjem je možné vnímat jako ocenění činnosti těchto pečujících osob. Mnoho pečujících osob dnes svoji práci nemá zaplacenou a jejich práce dokonce často na trhu práce není vůbec uznána jako práce. Jelikož většinu této péče provádějí ženy, základní příjem pomůže především jim.

⁴ Offe, C., Pathways from Here. *Boston Review*, October/November 2000.

⁵ Wright, O. E., *Basic Income, Stakeholder Grants, and Class Analysis*. Paper for Real Utopian Project conference on „Rethinking Redistribution“. Madison, University of Wisconsin, May 2002.

Zavedení základního příjmu má navíc tu výhodu, že by jejich práce, která často obsahuje cenné citové vazby k blízkým, byla takto ceněna a nemusela by být do velké míry vůbec zatahována na odcizený trh práce. Takové ocenění práce pečujících osob vychází z porozumění solidárních vztahům mezi lidmi, tj. z uznání skutečnosti, že jsme všichni v určitých životních obdobích (v dětství, ve stáří a v nemoci; někteří lidé dokonce po celý život) závislí na péči druhých lidí. To je zároveň součástí širšího argumentu, že vyplácení nepodmíněného základního příjmu je založeno na vzájemném uznání občanů jako lidských bytostí, kterým náleží základní práva.

Jaký je vztah základního příjmu a sociálního státu?

Pojetí základního příjmu by nemělo nahradit poskytování specifických služeb a statků sociálním státem. Vzájemně by se doplňovaly. Základní příjem by měl pro různé osoby různý přínos, neboť lidé jsou schopni tento příjem aplikovat při uplatňování svých svobod různým způsobem.⁶ Např. zdravotně postižení potřebují na zajištění stejných svobod více zdrojů než ostatní. Pokud by lidé pečující o postižené chodili do zaměstnání, potřebovali by za sebe náhradu a prostředky na její zaplacení.

Zavedení základního příjmu by proto mělo být doprovázeno současným garantováním sociálního zabezpečení nejdůležitějších svobod (včetně lékařské péče a veřejného vzdělání od předškolní výchovy po vysokoškolské vzdělání) a tím, aby zdravotně postižení měli pro své sociální zabezpečení garantovanou možnost využití dalších programů.⁷

Různé prvky sociálního státu by přitom měly plnit svou funkci nejen na národní rovině, ale také na mezinárodní úrovni.⁸ Proto by redefinice mezinárodních institucí měla vést k větší podpoře evropského sociálního modelu.

Snížilo by zavedení základního příjmu výdaje na byrokracii?

Ano, poskytování základního příjmu všem občanům by pomohlo snížit finanční výdaje na administrativní zjišťování adresnosti sociálních dávek vybraným jedincům. Také by mohlo odstranit nepříjemné a ponižující procedury, které nevyhnutelně provázejí byrokratické zjišťování skutečnosti, „zda potřební mají potřeby“.

⁶ Sen, A., *Inequality Reexamined*. Cambridge, Mass., Harvard University Press 1992.

⁷ Anderson, E., Optional Freedoms: A response to “A Basic Income for All” by Philippe Van Parijs. *Boston Review*, October/November 2000; Anderson, E., What is the Point of Equality? *Ethics*, 109, 1999, s. 287-337.

⁸ Van Parijs, P., *Does Basic Income Make Sense as a Worldwide Project?* Předneseno na: IXth Congress of the Basic Income European Network International Labour Organisation, Geneva, 12-14 September 2002.

Donedávna v České republice existovala progresivní daň, kterou pravicová vláda zrušila a zavedla rovnou daň. Nesnižuje rovná daň příjmy státu, které jsou třeba na zavedení základního příjmu?

Rovná daň je výhodná pro bohaté občany, rozevírá příjmové nůžky mezi majetnými a nemajetnými. Progresivní daň dříve umožňovala, aby byly skupiny osob s velkými příjmy daněny více než ti, kteří mají menší příjmy. Progresivní daň je nástrojem solidarity a sociální spravedlnosti. Opětné zavedení progresivní daně by umožnilo získat další potřebné finanční zdroje na financování nepodmíněného základního příjmu.

Samozřejmě je možné udělat celkové změny státního rozpočtu tak, aby se mohl dobře financovat základní příjem. To by ale bylo těžší prosazovat. Je možné udělat nějaké menší, ale zásadní změny, které by uvolnily finance na základní příjem?

Zásadní změnou, která by se dala zavést jedním malým opatřením, by mohlo být zavedení hmotné odpovědnosti politiků. Dnes je běžné, že ministr učiní rozhodnutí, které stojí daňové poplatníky částky v řádu stovek miliónů nebo dokonce miliard, a pak se ukáže, že to byl omyl, a politik nemusí nic zaplatit. Přitom běžný pracovník, například pokladník v supermarketu, musí svůj omyl – například špatně namarkované zboží – zaplatit ze svého.

Dalším potřebným opatřením by bylo důsledně stíhat korupci, včetně tzv. politických obchodů, které se dnes tolerují a politici a podnikatelé tuto patologii považují za běžnou součást každodenního jednání. Zabraňování této patologii by se ušetřilo také mnoho peněz.

Konečně významným opatřením by bylo změnit pořadí důležitosti výdajů ve státním rozpočtu. I při zachování současných příjmů do státního rozpočtu by bylo možné učinit racionální změny, které by méně potřebné a zbytečné výdaje omezily a naopak by zvýšily zdroje na nepodmíněný základní příjem.

Jsou ale mnohé další zdroje, například ekologická daň, Tobinova daň na finanční transakce nebo zisky státně (spolu)vlastněných firem.

Souvisí nějak základní příjem se životním prostředím?

Zelené hnutí dlouhodobě upozorňuje na to, že znečištění životního prostředí je ve velké míře způsobeno produktivismem průmyslové společnosti, která požaduje stále větší růst výroby a spotřeby. Zaměřuje se na kvantitu zboží.

Zavedení nepodmíněného základního příjmu by vedlo lidi naopak k zaměření na kvalitu, na nekonzumní přístup k životu, který by vedl k udržitelné společnosti s lepšími vztahy nejen mezi lidmi, ale také mezi lidmi a životním prostředím. Překonávalo by se tak chladné odcizení člověka od ostatních lidí a od životního prostředí. Základní příjem by lidem také umožnil více se zapojit do zelených aktivit občanské společnosti a věnovat se životnímu prostředí.

Rovněž by bylo třeba více zdanit znečišťování životního prostředí. Podobně jako na Aljašce lze tyto finanční zdroje použít na financování základního příjmu.

Když někteří lidé se zavedením nepodmíněného základního příjmu vážají, neměl by se zavádět postupně, aby lidé zjistili, co pro ně může znamenat?

Nyní navrhuje plné zavedení základního příjmu, ale v případě, že by ho občané chtěli zavádět postupně, je to možné. Existují i takové varianty. Lidé by si tak na něj mohli pomalu zvykat, zjistit jeho velké přednosti a přijmout ho jako běžnou věc. Jednou z variant, jak jej zavést, by bylo rozšířit okruh osob, jež mají v současné době nárok na tzv. „participativní příjem“, který není nepodmíněný, neboť závisí na vykonávání určité činnosti, jež nepodléhá zákonům trhu (dnes jsou těmito osobami např. studentky a studenti se stipendii apod.). Jednalo by se o tzv. třetí sektor, tj. např. o dobrovolná svépomocná družstva, organizace občanské společnosti atd.

Další možnou variantou je přeměnit dnešní podmíněný příjem, jenž je vázán na poměrně přísnou proceduru testování prostředků, na příjem, který by byl spjat s méně přísnou procedurou.

Další možností by bylo, aby byl základní příjem v prvním období vyplácen pouze v určitém omezeném časovém období (např. v celkovém rozsahu 10 let života člověka). Každý občan by na něj měl nárok po dosažení plnoletosti a čerpal by jej vždy například po dobu nejméně půl roku, kdy by neměl práci, nebo kdy by se potřeboval či chtěl věnovat svým dětem a rodičům, nebo si chtěl odpočinout od vysokého tempa v práci, nebo se věnovat práci pro komunitu nebo nějaké kulturní činnosti.

Znamená zavedení základního příjmu jen jedno z mnoha drobných opatření, nebo přináší zásadní změnu ve společnosti?

Zavedení nepodmíněného základního příjmu je zásadní společenskou inovací, podobně jako bylo zrušení otrokářství, nebo zavedení všeobecného hlasovacího práva. Někteří jednotlivci i skupiny osob se proto mohou zprvu cítit nejistě z nového společenského uspořádání, v němž je zaveden nepodmíněný základní příjem a v němž příjem z vykonané práce začíná hrát menší roli.

Je důležité si uvědomit, že během dvou staletí existence průmyslového kapitalismu se vytvořila představa, která klade důraz na práci a na nesamozřejmé přesvědčení, že nezávislost je možné zajistit jen na základě pracovní smlouvy a mzdy za práci. Tato historická představa částečně přetrvává i za současných proměn ekonomiky, kdy se stále více ukazuje, že ekonomika není schopna zajistit plnohodnotnou placenou práci všem občanům. Proto je třeba, aby se o základním příjmu dostatečně diskutovalo na veřejnosti a aby lidé mohli zjistit, jaké má velké výhody. Zavedení základního příjmu by bylo jen jedním z mnoha možných menších právních úprav, ale svým obsahem by mohlo být skutečně zásadní přelomovou civilizační změnou, která by mohla být významným krokem k daleko spravedlivější a více tvůrčí společnosti, než v jaké dosud žijeme.

Nepodmíněný základní příjem ocení práci těch, kteří pečují

Zuzana Uhde

Dnes již není možné předstírat, že platí pravidlo, že každý má po zásluze tolik peněz podle toho, kolik toho udělá. Toto sice není nic nového, ale stále rostoucí rozdíly v příjmech a zvětšující se nerovnosti odkryly struktury, které byly dříve tak trochu skryté pod povrchem. Trh v kapitalistickém systému nerozděluje zisky podle výkonu zaměstnanců, ani neurčuje cenu práce podle ideálního modelu vyvažující se nabídky a poptávky. Finanční ocenění je mnohem více závislé na struktuře vlastnictví a určované velkými korporacemi, které mohou trhu diktovat ceny. Kdo má hodně, dostane ještě víc.

Společenská prospěšnost určité činnosti je tak paradoxně zanedbatelným faktorem, který má na finanční ohodnocení velmi malý vliv, pokud vůbec nějaký. V některých zaměstnáních člověk dostane plat nižší, jinde vyšší a ještě jinde enormní, většinou bez ohledu na to, zda je jeho nebo její práce pro společnost nezbytnou či prospěšnou. Všichni si přejeme, aby byly ve městě ulice čisté a bez odpadků. Přesto je plat zametače nebo popeláře velmi nízký. Všem nám usnadňuje život dostupnost obchodů s potravinami, přesto je plat pokladních, které zajišťují jejich chod, velmi nízký. Naopak například „práce“ finančních spekulantů je na trhu zcela nesmyslně odměňována velkými finančními sumami. Vedle toho ale společnost také závisí na práci, která nemusí být na trhu práce oceněna vůbec. Péče o děti, o starší a nemocné, péče o domácnost, kterou v naší společnosti většinou vykonávají ženy, je ve velké míře vykonávána jako práce neplacená. Práce, která není zaměstnáním, z pohledu trhu jakoby neexistovala.

Human Development Report z roku 1995, zaměřený na gender a rozvoj, publikovaný pod hlavičkou Rozvojového programu OSN, představuje jednu z prvních empirických snah systematicky a globálně vyčíslit ekonomické přispění neplacené práce žen v domácnosti v poměru k hrubému domácímu produktu (HDP). Odhadovaná peněžní hodnota neplacené práce v domácnosti (porovnáváno k superhrubé mzdě najímané pracovní síly v domácnosti) v průmyslových zemích představovala zhruba polovinu HDP. Nicméně vzhledem k tomu, že nájemní domácí pracovnice jsou spíše málo placeny, cena neplacené domácí práce byla rovněž spíše

podhodnocena. Zpráva ale uzavírá, že ať už je poměřovaný standard jakýkoliv, hodnota neplacené domácí práce „představuje přinejmenším polovinu HDP a pokrývá více než polovinu soukromé spotřeby.“

Ve světle těchto číselných odhadů se jeví současný systém rozdělování finančního ohodnocení jako zcela odtržený od reality. Pokud bychom se totiž řídili pravidlem, že bez práce nejsou koláče, za práci by koláče měly být. Koláče jsou ale očividně jen za některou práci. Někdo by mohl namítnout, že by se tento problém vyřešil, kdybychom všichni neplacenou práci v domácnosti přesunuli na trh práce a proměnili ji v placené zaměstnání. Přesto, že se toto již delší dobu děje, podhodnocení a zneuznání společensky nepostradatelné péče to moc nevyřešilo. S růstem zaměstnanosti žen, které byly čím dál více zatíženy tzv. dvojitým břemenem, vznikla potřeba zajistit ve veřejné sféře práci a péči, které byly dříve vykonávány ženami v domácnosti. S nástupem neoliberální politiky a ekonomiky byly ovšem tyto činnosti, do té doby alespoň v některých zemích do určité míry zajišťované státem dotovanými institucemi denní péče o závislé členy společnosti, ve větší míře přesunuty na trh jako druh zboží. Podpora veřejného modelu péče tak postupně ustupuje tržnímu modelu péče, ve kterém rodiny nakupují služby péče na trhu. Tím, že se péče přesunula na trh a byla převedena na tržní hodnocení výkonu, se ovšem nestala veřejnou, byla pouze přesunuta do sféry privátní ekonomiky. Navíc principem, podle kterého se řídí přístup ke komodifikované péči, není potřeba péče, ale vlastnictví zdrojů. Kdo na to má peníze, péči si koupí, kdo ne, má smůlu.

Začlenění péče a domácích prací mezi další činnosti v tržním ekonomickém systému vedlo v podmínkách pozdního kapitalismu k vytvoření špatně placeného a nejistého sektoru péče. V pozdně moderní kapitalistické společnosti stále přetrvává rozdělení mezi prací, produktivní činností vykonávanou jako placené zaměstnání, a ne-prací, reprodukční a zaopatřovací činností, kterou není možné vyčíslit v hodnotách peněžního zisku, a tudíž v logice tržního hodnocení vyjádřit její společenskou hodnotu. Toto představuje první vrstvu vzorce rozdělování společenského uznání. V těchto společnostech ale vzniká druhá vrstva v podobě rozlišení mezi prací zprostředkující uznání poměřované finančním úspěchem a prací, která uznání neposkytuje, kam spadají všechny „špinavé“ či „jednoduché“ práce, včetně péče a domácích prací. Ztržnění, nebo řečeno jinak komodifikace péče tak v sobě obsahuje paradox: zatímco otevírá možnosti určitého finančního ohodnocení péče, uvádí v chod dvojité zneuznání péče jednak jako ne-produktivní práce a jednak jako placené práce, která nemůže být zdrojem uznání, jež bylo redukováno na finanční úspěch.

Pokud by cílem mělo být náležité ocenění péče, nemá smysl se snažit udělat z kruhu čtverec, totiž snažit se přizpůsobit péči institucionalizované kategorii práce, kterou je dnes představa práce jako placeného zaměstnání, jež je ale zároveň finančně oceňováno nikoli podle společenského přínosu či výkonu, ale na základě tržního úspěchu a schopnosti vytvářet zisk. Naopak naše představa, co je

smysluplnou prací, by se měla proměnit tak, aby zahrnovala různé činnosti jdoucí napříč soukromou a veřejnou sférou a aby zahrnovala činnosti prospěšné pro společnost, včetně péče.

Jak by ale mohla vypadat společnost, ve které by člověk nebyl existenčně závislý na tom, zda práce, kterou každodenně vykonává, je současně dobře výdělečným zaměstnáním, kde by mohl pečovat o své blízké bez obav z toho, že za to sám zaplatí v podobě malého důchodu nebo rizika nezaměstnanosti? Právě riziko dlouhodobé nezaměstnanosti mají dnes daleko vyšší například matky s malými dětmi nebo lidé, kteří se o někoho dlouhodobě starali a opustili kvůli tomu zaměstnání. Nepodmíněný základní příjem by mohl být k takové společnosti prvním krokem. Pokud by měl každý garantovaný základní příjem, zřejmě by svoje životní plány promýšlel úplně jinak. Hlavním smyslem by nebylo vydělat si dostatek peněz, aby člověk zaplatil nájem, jídlo, oblečení a zaobstaral děti. Zmizel by Damoklův meč, který nad každým visí v podobě strachu, že nebude mít na jídlo, na zaplacení nájmu, nebo na to, aby svým dětem zajistil důstojný život. Hlavní prioritou by bylo, co by chtěl člověk dělat nebo jak by mohl svému okolí přispět. A pokud by nikdo nechtěl dělat zametače nebo pečovatelky v domovech pro seniory, „trh“ by musel přijít v těchto zaměstnáních s nabídkou vyšších platů. Zavedení nepodmíněného základního příjmu by tak bylo krokem revoluční transformace, která by mohla odstartovat radikální proměnu společenského uspořádání.

Nepodmíněný základní příjem nabourává mylnou představu, že společensky přínosnými činnostmi, a tudíž po zásluze finančně oceňovanými, jsou pouze činnosti vykonávané jako placené zaměstnání. Tato ve strukturách naší společnosti zakořeněná iluze vytváří nerovnosti spojené se současnou genderovou dělbou práce. Rozdělení placené a neplacené práce je v naší společnosti stále silně vztaženo k rozdělení prací vnímaných jako sféra mužské, respektive ženské práce. Sám o sobě sice nemůže nepodmíněný základní příjem změnit genderové struktury dělby práce, může ale změnit význam a důsledky této dělby. Nepodmíněný základní příjem může těm, kteří pečují o závislé členy společnosti, zajistit jistou míru nezávislosti, ať již na manželovi (většinou totiž pečují ženy), zaměstnavateli či byrokracii, před kterou je dnes nutné dokazovat, že nechceme sociální systém „zneužít“. Přesto by ale mohla zůstat zachována genderová nerovnost v rozdělení volného času a možnostech sebenaplnění. Muži by se tak mohli odpoutat od existenční nutnosti placeného zaměstnání na plný úvazek či neatraktivního zaměstnání ve prospěch jimi preferovaných činností, kdežto většina žen by tak činila ve prospěch péče o druhé, kterou by některé mohly preferovat, jiné nikoli. Na druhou stranu bez tlaků finanční nutnosti, pod kterými se řada párů nakonec rozhodne následovat tradiční model muže-živitele a ženy-pečovatelky, by se potenciálně rovněž otevřel prostor pro redefinici těchto tradičních vzorců jednání, které nutně nevyjadřují volbu lidí, ale pouze jejich přizpůsobení se vnějším okolnostem.

Feministické autorky zdůrazňují, že pro odstranění strukturálních omezení volby žen a pro dosažení genderové spravedlnosti je nezbytné na jedné straně přehodnotit převládající paradigma placené práce a strukturu společnosti orientovanou na takto chápanou práci a na druhé straně opustit iluzorní ideál nezávislého, společensky nevázaného jedince jako normy naplněného života a na místo toho zdůraznit vzájemnou závislost jako základní charakteristiku lidské situace. Nepodmíněný základní příjem by mohl naplnit první z těchto podmínek. Zároveň by ale také mohl umožnit lidem více času věnovat rozvíjení solidárních mezilidských vztahů a uvědomění si míry, v níž jsme na druhých závislí, nikoli ovšem jako na prostředcích k dosažení jiných cílů, ale v konstitutivním smyslu při vytváření našeho vlastního já ve vztazích vzájemného uznání. Mohl by tudíž ve společnosti mobilizovat potenciál pro zpochybnění a opuštění normy vyhroceného individualismu, která v současné společnosti spoluutváří vylučující a represivní prostředí. Nepodmíněný základní příjem by mohl v základech proměnit to, jaká práce je v naší společnosti oceňována, a péči připsat hodnotu, kterou si jako činnost nepostradatelná pro rozvoj a zachování společnosti zasluhuje.

Evropská občanská iniciativa

Bohumír Molnár

Právní základ

Evropskou občanskou iniciativou (EOI) vyzývají občané Evropskou komisi, aby v některé z oblastí spadajících do její kompetence navrhla, po vhodné přípravě, příslušný právní předpis.

EOI je obecně upravena v základních dokumentech Evropské unie. Ve smlouvě o Evropské unii se v odstavci čtvrtém, článku 11 uvádí:

„Nejméně jeden milion občanů Unie pocházejících z podstatného počtu členských států se může ujmout iniciativy a vyzvat Evropskou komisi, aby v rámci svých pravomocí předložila vhodný návrh k otázkám, k nimž je podle mínění těchto občanů nezbytné přijetí právního aktu Unie pro účely provedení Smluv.“

Ve smlouvě o fungování Evropské unie se k tomu v článku 24 doplňuje:

„Evropský parlament a Rada přijímají řádným legislativním postupem formou nařízení ustanovení o postupech a podmínkách požadovaných pro předložení občanské iniciativy ve smyslu článku 11 Smlouvy o Evropské unii, včetně minimálního počtu členských států, z nichž musí pocházet občané, kteří ji předkládají.“

V souladu s výše uvedeným bylo přijato 16. února 2011 Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 211/2011 o občanské iniciativě. Toto nařízení je závazné pro všechny členské státy EU, tedy i pro Českou republiku. U nás navíc EOI upravuje i zákon č. 191/2012 o evropské občanské iniciativě. Ten upravuje podrobněji posuzování elektronických systémů sběru prohlášení o podpoře občanské iniciativy, jejich ověřování a ochranu osobních údajů. Neupravuje však sběr podpisů na listinném formuláři.

Postup

Iniciativu organizuje vždy výbor občanů složený alespoň ze sedmi osob, které mají bydliště nejméně v 7 různých členských státech EU.

Téma občanské iniciativy musí spadat do některé z oblastí, ve kterých má Komise pravomoc navrhopvat právní předpisy – například do oblasti ochrany životního prostředí, zemědělství, dopravy, veřejného zdraví a podobně.

Než začne výbor občanů sbírat prohlášení o podpoře, musí svůj návrh zaregistrovat na internetových stránkách Evropské komise. Od chvíle, kdy je registrace potvrzena, mají organizátoři jeden rok na shromáždění dostatečného počtu podpisů.

Signatáři EOI se mohou stát všichni občané EU (příslušníci členských států), kteří dosáhli věku, který je oprávnuje k účasti ve volbách do Evropského parlamentu (v ČR je to 18 let). Ti mohou EOI podepsat (signovat) buď elektronicky, nebo na papírovém formuláři.

EOI musí podepsat alespoň jeden milion občanů EU pocházejících alespoň ze sedmi různých členských států (musí být splněny obě podmínky). V každém z těchto sedmi členských států musí počet signatářů dosáhnout stanoveného minima (pro ČR je to 16 500 podpisů).

Do tří měsíců od doručení iniciativy s příslušným počtem podpisů se zástupci Komise sejdou s organizátory, aby podrobně projednali její obsah. Organizátoři budou mít také možnost představit svou iniciativu na veřejném slyšení v Evropském parlamentu. Komise vydá následně oficiální vyjádření, ve kterém zdůvodní, zda a jaké kroky hodlá v odezvě na iniciativu podniknout.

Pokud se Komise rozhodne předložit návrh požadovaného právního předpisu, bude zahájen standardní legislativní postup. Záleží to však na jejím zvážení, nic jí k tomu nezavazuje.

Význam pro evropskou občanskou společnost

Evropská občanská iniciativa je tedy svého druhu zákonodárnou iniciativou evropských občanů. Jako každá taková iniciativa ještě nutně neznamená, že bude přijata příslušná právní norma. To záleží i na dalších okolnostech a schopnostech organizátorů i signatářů iniciativy.

Hlavní význam EOI lze spatřovat především v tom, že umožňuje propojování a aktivizaci evropských občanů prosazujících své konkrétní požadavky.

V době zpracování tohoto textu (červenec 2013) jsou v EU sbírány podpisy pod 16

zahájených iniciativ. Existuje již také velmi solidní informační a poradenské zázemí umožňující využití tohoto nástroje evropskými občany.

Bližší informace je možné získat zejména zde:
<http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/welcome>

Evropská občanská iniciativa za nepodmíněný základní příjem¹

Historie

Dne 8. 7. 2012 obdržela Evropská komise návrh na registraci EOI za nepodmíněný základní příjem. Tento návrh však byl dne 6. 9. 2012 zamítnut, protože nesplňoval požadované požadavky, zejména v části zdůvodnění. Nově formulovaný návrh byl následně přijat a dne 14. 1. 2013 byla iniciativa registrována. Začala běžet roční lhůta na získání potřebného množství podpisů.

V červenci 2013 byly podpisy získávány již ve všech členských zemích EU, přičemž nejvíce jich bylo získáno v Německu, Francii, Holandsku a Španělsku. V ČR bylo v tu dobu získáno zhruba 1.000 podpisů. To jsou však údaje pouze elektronických podpisů. Pro podpisy na listinných formulářích se statistika nevede.

Obsah

Téma iniciativy je formulováno takto:

„Žádost ke komisi o podporu spolupráce mezi členskými státy (podle čl. 156 ZFEU) s ohledem na prozkoumání Bezpodmínečného základního příjmu (BZP) jako nástroje na zlepšení jejich současných systémů sociálního zabezpečení.“

Hlavní cíl iniciativy je formulován následovně:

„Z dlouhodobého hlediska je cílem garantovat všem občanům EU bezpodmínečné, individuální právo na uspokojení jejich materiálních potřeb k vedení důstojného života, jak se uvádí ve smlouvách Evropské Unie, a posílit jejich společenskou

¹ V oficiálních překladech Evropské komise je používán pojem „bezpodmínečný“, nikoliv „nepodmíněný“ základní příjem. V české odborné literatuře i v publicistice se však používá spíše pojem nepodmíněný. Chápeme pro účel tohoto textu uvedené pojmy jako synonyma.

účasť zavedením bezpodmínečného základního příjmu. Z krátkodobého hlediska jde o to, aby Evropská Unie podpořila iniciativy jako např. „pilotní studie“ (čl. 156 SFEU) a vyzkoušení různých modelů BZP (EP-rezoluce 2010/2039 (INI)S44).“

Definice bezpodmínečného základního příjmu (BZP) je v příloze návrhu na registraci iniciativy zformulována takto:

„BZP nenahrazuje sociální stát, ale doplňuje a transformuje ho z kompenzačního na emancipační sociální stát.

Emancipační BZP je definován následujícími čtyřmi kritérii: **obecným, individuálním, bezpodmínečným a dostatečně vysokým** na to, aby zajistil důstojnou existenci a účast ve společnosti.

Závěr

Evropská občanská iniciativa za nepodmíněný základní příjem tak nepožaduje přímo přijetí nějaké právní normy. Vzhledem ke specifice základního příjmu požaduje „pouze“, aby Evropská komise prozkoumala možnost jeho zavedení jako nástroje na zlepšení současných systémů sociálního zabezpečení v zemích EU. Celkovým cílem občanů sdružených v Iniciativě je však samozřejmě iniciovat, aby byl nepodmíněný základní příjem zaveden. Navíc celoroční kampaň Iniciativy má velký vliv na informování o významu nepodmíněného základního příjmu v občanské společnosti a politické veřejnosti.

Bližší informace je možné získat zde:

www.vseobecnyzakladnyprijem.cz

www.basicincome2013.eu/ubi/cs

Je základní příjem smysluplný jako celosvětový projekt?

Philippe Van Parijs

Je základní příjem smysluplný jako celosvětový projekt? Patrně byste se cítili nespokojeni, kdybych odpověděl, že není. Začít s tak špatnou zprávou by bylo nejen netaktické, ale i neslušné. Zůstaňte však klidní - má odpověď bude znít „ano“. Nikoliv však proto, že je to tak výhodné takticky, a ještě méně z toho důvodu, že je to slušnost, ale jednoduše proto, že jsem o tom, ke svému vlastnímu údivu, přesvědčen nesrovnatelně více, než jsem byl před lety, kdy jsme zakládali BIEN kongres.¹

Abych vysvětlil své důvody, je třeba od sebe nejprve odlišit dva způsoby, kterými se dá uvažovat o transformaci základního příjmu z národní, či evropské úrovně, v celosvětový projekt. Jedná se o jeho rozšiřování.

Rozšiřování projektu?

Rozšiřování základního příjmu do celosvětového projektu spočívá v představě, že může být organizován opravdu universálním způsobem, tj. administrován a ustanoven na globální rovině.

Cítím velký respekt k morální angažovanosti těch, kdo šíří tuto ideu, nejenergičtěji patrně holandský umělec Pieter Kooistra a jeho nadace „UNO basisinkomen voor alle mensen“ (www.uno-inkomen.org). Pro naši generaci však tato idea patrně zůstane nerealizovaná. To však neznamená, že je neúčinná.

Dovolu mi nejprve jen krátce, bez argumentů, zmínit několik negativních i pozitivních myšlenek, které se dotýkají otázky financování. Podle mého názoru stojí za úvahu myšlenka zavedení jedné globální měny, tak jak ji obhajuje například Myron Frankman², a prosazování práv spojených s touto měnou při financování mírného, neinflačního základního příjmu na úrovni ročního růstu světového HDP.³

Určitou malou relevanci má také myšlenka férové, světové distribuce udržitelné míry obchodovatelných ekologických práv - ta se odlišuje od současné formy,

1 BIEN byla původně zkratka Evropské sítě základního příjmu (Basic Income European Network), která se později transformovala do Světové sítě základního příjmu (Basic Income Earth Network).

2 Frankman, M., Beyond the Tobin Tax: Global Democracy and a Global Currency. The Annals 581, s. 62–73.

3 Hubert, J., Vollgeld. Beschäftigung, Grundsicherung und weniger Staatsquote durch eine modernisierte Geldordnung. Berlin: Duncker & Humblot 1998.

prostřednictvím níž dochází k distribuci podle existujících úrovní znečištění. To by odráželo painovské pojetí rovného vlastnictví všech zdrojů planety, což by znamenalo nic jiného, než jednotnou globální daň na množství emisí, přičemž by takto získaný příjem byl distribuován podle velikosti populace.

Přesto by se ani tento dlouhodobě narůstající základní příjem nemohl stát dostatečným zdrojem, spíše by jen podporoval základní příjem financovaný na nižší úrovni. Kromě toho by se zaváděl pouze tehdy, až by se nejprve na velkém množství lokálních projektů ukázalo, že je možné překonat jak různé obtíže vzniklé při jeho zavádění, tak vyvrátit také zásadní námitky, které jsou proti zavádění základního příjmu vnášené.

Rozšiřování projektu? Kongo

Prozatím je tedy z mé otázky nejdůležitější její druhá část. Je smysluplné uvažovat o rozšíření projektu základního příjmu i mimo oblast relativně bohatých zemí s poměrně rozvinutým sociálním státem, kde se tato myšlenka původně objevila? Mé úvahy, které se týkají této otázky, byly v poslední době velmi ovlivněny dvěma protichůdnými dojmy.

Na jaře minulého roku jsem poznal Kongo, což byla nejužasnější vědecká cesta v mém životě. Z mnoha aspektů, které mě v Kongu zaujaly, zmíním pouze tři, které jsou podstatné pro naše téma.

Za prvé, když se Kongo stalo nezávislé na Belgii, měly obě země okolo 10 000 000 obyvatel, Kongo o něco málo víc. Po čtyřech desetiletích, Belgie pracně dosáhla 10 500 000, zatímco počet obyvatel Konga se blíží 52 000 000. Procházka po písečné ulici v Kinshase se podobá svou radostnou atmosférou procházce školkou, ale to nezavazuje starostí, pokud jde o to, jak velké budou demografické tranzice a jak chybný je jakékoliv transferový projekt, který by očekával, že se zpomalí.

Za druhé, když hovoříte s vysokými státními úředníky, uvědomíte si, že nikdo z nich nemá příliš velké ponětí o tom, kolik lidí je zaměstnáno ve státní administrativě, kdo jsou, jak často a v jaké výši jsou placeni. Dovedete si v této situaci představit, že se dá spolehlivým způsobem přesouvat platba nejen k několika tisícům státních úředníků, ale i k mnoha milionům občanů?

Za třetí, jaké politické šance může mít vážný a ambiciózní program na podporu chudých v zemi, kde se skoro všechen politický, administrativní a akademický život odehrává ve francouzštině, tj. v jazyce, který ovládá jen malá minorita tvořící méně než 10 procent populace? Jak může být nasloucháno hlasům těch, kteří by měli mít z těchto programů prospěch?

Když jsem seděl v letadle na cestě domů a přemýšlel o těchto třech aspektech – zatímco jsem právě utekl poslední snaze některých místních obyvatel dostat je-

jich první platbu z budoucího celosvětového základního příjmu – a byl bych býval dotázán, zda základní příjem jako celosvětový projekt je smysluplný, jsem si jist, že bych odpověděl, že není.

Rozšiřování projektu? Jihoafrická republika

Nedlouho poté, co jsem se vrátil z Konga, jsem však zjistil, co se již odehrává nebo po čem se volá v zemi, která není od Konga daleko jak geograficky, tak socio-ekonomicky: v Jihoafrické republice.

Co se tam stalo? Zprvé, co se týče našeho tématu, všem ženám nad 60 let a všem mužům nad 65 je vyplácen měsíční příspěvek 600 randů (tj. přibližně 60 Euro), který je ne-příspěvkový, na který si předem nepřispívali. Příjemci musí projít testy, které zjišťují jejich vlastnické poměry, což prakticky vyloučí všechny domácnosti, které mají nárok na peníze pocházející z jiného sektoru. Tento systém, který se rozvíjel během posledních let apartheidu, je daleko víc přerozdělovací, než jakýchkoliv jiný daňový a transferový systém v Jihoafrické republice a dokonce v celé Africe. Zahrnuje zhruba 80 procent černošské a 10 procent bělošské populace daného věku. 75 procent příjemců tvoří ženy.⁴

Na tomto systému je nezajímavější, že funguje a že dokázal vyřešit ohromné problémy s jeho zaváděním, přestože se týká skoro 2 milionu příjemců, z nichž mnoho je negramotných a žije v odlehlých zemědělských oblastech. Za pozornost také stojí, že jeho redistribuční dopad zasahuje nejen bezprostřední příjemce. Tato „babiččina penze“ je hlavním zdrojem oficiálního příjmu pro velký počet rozšířených domácností a má i dalekosáhlý mezigenerační účinek, především na zdraví vnuček. Kromě toho skutečnost, že staří lidé mají nárok na příjem, nám umožní vypořádat se daleko lépe s demografickými problémy, než by bylo možné při užití jakéhokoliv jiného jednoduchého systému určeného k zmírnění chudoby. Zároveň tento systém neodrazuje od práce populaci v produktivním věku. To samozřejmě neznamená, že je bez jakýchkoliv vnitřních problémů – mezi ně například patří údajná tendence babiček dělat se staršími, než jsou, aby mohli vést život na sociálních dávkách.

Na základě úspěchů i nedostatků tohoto systému, který si zasluhuje pozornost, Jihoafrická republika nedávno zažila pozoruhodný rozvoj silného sociálního hnutí, které volá bez jakýchkoliv dvojznačností, po plně bezpodmínečném universálním základním příjmu ve výši 100 randů. Kolem tohoto požadavku se zformovala koalice podporovaná církvemi a také odborovou Konfederací COSATU.

Základní otázka bezpochyby zní: Nespolykají administrativní náklady na rozdělení tak malé částky nepřiměřeně velkou část zdrojů? Jeho obhájci jsou připraveni

⁴ Viz například Case, A., Deaton, A., Large cash transfers to the elderly in South Africa. *The Economic Journal* 108, 1330–1361.

pohotově odpovědět: naopak zavedení jakéhokoliv kontroly prostředků by vedlo k mnohem většímu zneužívání a plýtvání.

Ať už bude osud této velmi pozoruhodné a pro mě zcela neočekávané kampaně za základní příjem v Jihoafrické republice jakýkoliv, musíme vývoj v tomto státě (a stejně tak i některých dalších státech) bedlivě sledovat.

Rozšiřování projektu? Santos

Není snad třeba zdůrazňovat, že to, co jsem uvedl v předchozí části, neznamená, že se nemáme čemu přiučit i z Jižní Ameriky. Rád bych použil příklad Jižní Ameriky jako druhý způsob, jak zkoumat perspektivu rozšíření projektu základního příjmu.

Před několika týdny jsem byl v městě Santos, které proslavil Pelé a jež se nachází na brazilském pobřeží, stál jsem na tribuně před obrovským davem vedle president-ského kandidáta Luly a jeho stranického kolegy a senátora, Eduarda Suplice, který byl před několika měsíci Lulův vyzyvatel v souboji o prezidentskou nominaci. Když došla na hektickém konci radostného mítinku řada na Lulu, aby pronesl svoji řeč, ukázalo se, že si vybral jako jedno ze dvou témat svého projevu důležitost práce. Směrem k provolávajícímu davu, který nepotřeboval být přesvědčován, pronesl tato slova: „To, co požadujeme, není almužna, ale zaměstnání, nejsou to milodary, ale práce“. A živě vysvětloval svým sympatizantům, jak prožil jeden z nezapomenutelných dní tehdy, když přišel domů a dal matce svoji první výplatu. A když později přišel o práci, zamazal si montérky olejem, aby matka nevěděla, že o ni přišel. Je to práce, nikoliv příjem, co dává lidem důstojnost, respekt, po kterém touží.

Souhlasím s Lulou. Člověk získá nesrovnatelně víc důstojnosti a respektu ze špíny na montérkách než ze základního příjmu v kapse. Uznání, ocenění a úcta, jak od těch, na kterých nám záleží, tak od společnosti jako celku nemohou a nesmí být dána jako práva pouze někomu. Mohou a musí být získána s určitým úsilím a s kompetencí v činnostech, která jsou k užitku ostatním. A pro většinu lidí je pravidelná placená práce nejběžnější a základní prostředek k dosažení tohoto cíle a zastánci základního příjmu by to neměli popírat. Hlavní částí analýzy zastánců základního příjmu je ostatně přesvědčení, že základní příjem tvoří klíčový předpoklad jak pro zajištění skutečného přístupu k důstojnému životu, tak k tomu druhu aktivity, který může nabídnout uznání, jež může údajně poskytnout práce.

Dva základní cíle, které byly v Lulově kampani zdůrazněny, je práce pro všechny a tři jídla denně. Ale právě aby byly oba tyto cíle udržitelné zároveň, je potřeba zavést něco takového, jako je základní příjem. Díky přesvědčivému lobování senátora Eduarda Suplice byla myšlenka univerzálního občanského příjmu začleněna na stranickém shromáždění do Lulovy prezidentské kampaně a rozvíjela se podle

návrhu, který senátor nastínil ve své nedávno vydané knize⁵. Při naslouchání Lu-
lově projevu jsem si však uvědomil, že se k Supliceho návrhu příliš nehlásí. Pokud
by se mě někdo ve chvíli, kdy letadlo začalo stoupat nad spící metropolí zeptal,
zda základní příjem je smysluplný jako celosvětový projekt, nejsem si jist, zda bych
odpověděl, že ano.

Rozšiřování projektu? Medelín

Do Medelínu v Kolumbii jsem byl pozván národní odborovou školou, která je ce-
lostátní výcvikovou institucí pro odborové úředníky a aktivisty. Byl jsem požádán,
abych jako součást oslav 25. výročí jejího založení přednesl, kromě akademické
přednášky, také jednu veřejnou řeč o základním příjmu. Tato událost, jak jsem zjis-
til, byla pečlivě připravena publikací malé knihy.⁶

V neposlední řadě jsem byl překvapen tím, že tato iniciativa vyšla z odborů. Můj
hostitel mi však pomohl lépe porozumět tomu, proč považují základní příjem za
nadějný projekt, a to i za podmínek občanské války (během přestávky explodovala
bomba 200 metrů od místa, kde jsem přednášel) a úpadku zákonnosti a pořádku
(minulý rok docházelo v noci v průměru k dvanácti vraždám a Medelín je proto
považován za nejnebezpečnější město na světě), kdy by se zdálo, že budou klást
důraz na docela jiné priority.

Za kolumbijským násilím, na které má vliv ještě mnoho dalších faktorů, se skrý-
vá ideologický střet mezi dvěma názory, které jsou domněle považovány za jediné
správné a koherentní: neoliberální krédo, ke kterému, jak se zdá, se hlásí všichni
lidé u moci, a socialismus nového tisíciletí, ke kterému se hlásí guerilla. V tomto
kontextu se zdá být husarským kouskem nabídnout vizi lokální a globální budouc-
nosti, která by mohla být oprávněně považována za radikálně odlišný přístup, jenž
by měl pevnou oporu v etice a politické filosofii. Avšak v kolumbijském kontextu
se základní příjem stává ideologicky významným způsobem, jak zůstat loajální zá-
kladním cílům socialistické tradice a zároveň neomezeně, ale promyšleně využívat
tržní mechanismy.

V jiných kontextech nemusí být ideologické spory tak palčivé, ale všude může
hrát základní příjem roli, která se dostává dále, než jen k nápravě nedostatků kon-
venčního sociálního státu. A tak i v Santosu nebo Sao Paulu, stejně jako v Medelínu
či Kapském městě, si mohou strany a organizace, které sami sebe vnímají jako ty,
které brání zájmy všech zaměstnanců, uvědomit, že se takový projekt musí stát sou-
částí vize, která dává smysl jejich zápasům.

5 Suplice, E., *Renda de Ciudadania, A saida é pela porta*. Sao Paulo, Cortez Editora 2002.

6 Ramirez, G. J. (ed.), *Hacia una concepción de la justicia social global*. Medellin, Fundación Confiar 2002.

Závěr: Bronzový kočár v Montevideu

V parku, který obklopuje stoletý stadion v Montevideu, stojí socha ztvárňující kočár hluboko uvázlý v blátě. Je tažen čtyřmi voly, následován pátým a doprovázen jezdcem na koni. Vzhledem k tomu, že je z bronzu, lze si jen obtížně představit, jak by mohlo být možné, aby ho ti čtyři vyhublí voly vyprostili z bláta. Ale skutečné kočáry nejsou z bronzu. Jezdec možná bude muset seskočit z koně a ušpinit si kalhoty, aby se kočár dal do pohybu. Je možné, že bude potřeba zapráhnout i pátého vola a možná také, aby pomohli všichni cestující, jak ti, kteří řeční, tak ti přemýšliví, ti, se silným egem, ti se zlatým srdcem, ti s trpělivostí mnicha i ti, co mají plíce jako maratónec. Aby se kočár pohnul vpřed, bude třeba, aby někteří táhli a jiní tlačili, někteří volali či i zpívali, zatímco ostatní utáhnou šrouby nebo budou táhnout za lano připevněné ke kočáru, či budou hledat jinou cestu, která by ulehčila vyprošťování kočáru z bahna a zabránila jeho dalšímu sklouznutí.

Tak je tomu také s kočárem základního příjmu jako celosvětového projektu. Jako filosof jsem přesvědčen, že kočár základního příjmu je tlačěn spíš dopředu, než zpomalován, posouván vpřed typem striktního myšlení, které je obsaženo v knize *Skutečná svoboda pro všechny* a v dalších podobných příspěvcích. Tento způsob myšlení se snaží předložit propracované etické důvody na obranu základního příjmu, které nemohou být lehce vyvráceny.

Samozřejmě, k pohybu vpřed je možno pomoci různými způsoby. Příkladem jsou ti, kteří podporují veřejnou debatu tím, že publikovali soubor promyšlených příspěvků – některých vstřícných, jiných kritických – o základním příjmu. V kontextu těchto příspěvků je třeba pečlivě naslouchat jak sympatizujícím, tak i kritickým hlasům.

Informace o autorech

Marek Hrubec

Filosof a sociální vědec, je ředitelem Centra globálních studií při Filosofickém ústavu AV ČR a UK v Praze, kde přednáší na Ústavu politologie FF.

Martin Brabec

Sociolog a filosof, pracuje v Centru globálních studií při Filosofickém ústavu AV ČR a UK v Praze. Přednáší na Katedře filosofie Technické univerzity v Liberci.

Zuzana Uhde

Socioložka, zabývá se feministickou a sociální teorií. Je šéfredaktorkou časopisu Gender, rovné příležitosti, výzkum a pracuje v oddělení Gender & sociologie Sociologického ústavu AV ČR.

Bohumír Molnár

Právník, na částečný úvazek asistent komunistické senátorky, člen Alternativy Zdola.

Philippe Van Parijs

Filosof a ekonom, přednáší na Katedře ekonomické a sociální etiky na Universitě v Lovani. Je jedním ze zakladatelů celosvětové sítě o základním příjmu Basic Income Earth Network.

Nepodmíněný základní příjem

Marek Hrubec a kol.

Vydavatel:

**Ekumenická
akademie**

Ekumenická akademie Praha
Sokolovská 50
186 00 Praha 8
Tel./fax: +420 272 737 077
www.ekumakad.cz

Grafická úprava:
Lukáš Silný

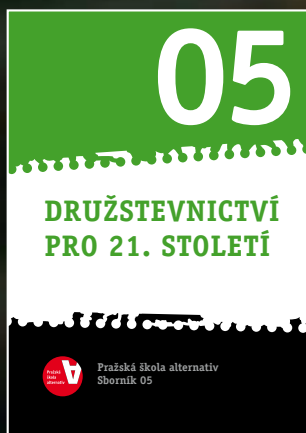
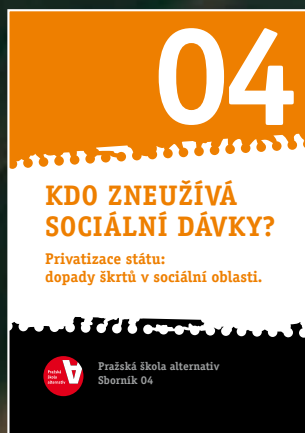
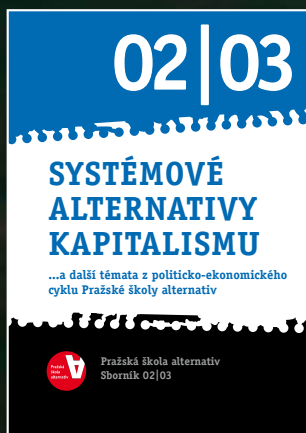
Vytisknuto na certifikovaném papíře
FSC (Forest Stewardship Council)
www.fsc.org

**ROSA
LUXEMBURG
STIFTUNG**

Vydání financovala Nadace Rosy Luxemburgové.
Obsah tohoto dokumentu je plně v zodpovědnosti
příjemce grantu a nelze jej v žádném případě považovat
za oficiální stanovisko Nadace Rosy Luxemburgové.

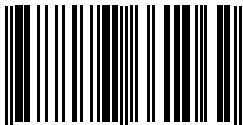
Rok vydání: 2013

ISBN 978-80-87661-06-2

Další publikace jsou k dostání na akcích Pražské školy alternativ
nebo v obchodě Fair & Bio (Sokolovská 29, Praha 8).
Sborníky si také můžete objednat na adrese alternativy@ekumakad.cz
nebo stáhnout v PDF na www.ekumakad.cz.

ISBN: 978-80-87661-06-2

9 788087 661062

Vytisknuto na certifikovaném papíře
FSC (Forest Stewardship Council)
www.fsc.org

Vydání financovala Nadace Rosy Luxemburgové.
Obsah tohoto dokumentu je plně v zodpovědnosti
příjemce grantu a nelze jej v žádném případě považovat
za oficiální stanovisko Nadace Rosy Luxemburgové.

